

UDHËRRËFYES MBI IMPLEMENTIMIN E AGJENDËS SË GJELBËR NË KOMUNAT E KOSOVËS



DHJETOR 2023



Udhërrëfyes mbi Implementimin e Agjendës së Gjelbër në Komunitet e Kosovës

Botues: EC Ma Ndryshe

Rr. Fehmi Lladrovci 94, Prizren &

Rr. Xhemajl Mustafa 9/1 LL-4 No.77

www.ecmandryshe.org info@ecmandryshe.org

029 222 771 & 038 224 967

Dokumenti "Udhërrëfyes mbi Implementimin e Agjendës së Gjelbër në Komunitet e Kosovës" është realizuar nga EC Ma Ndryshe, i cili mbështetet nga Agjencia Suedeze për Zhvillim dhe Bashkëpunim Ndërkombëtar, (Sida) përmes Programit të saj "Human Rightivism" që implementohet nga Community Development Fund – CDF.

Përmbajtja dhe qëndrimet e paraqitura këtu nuk përfaqësojnë qëndrimin zyrtarë të donatorëve.



Dhjetor 2023

Përmbajtja:

1. Hyrje

2. Marrëveshja e Gjelbër Evropiane

2.1. Qëllimi

2.2. Një perspektivë globale

2.3. Përaftrimi me Qëllimet Globale

2.4. Mobilizimi i industrisë për një të ardhme të qëndrueshme

2.5. Politikat transformuese

3. Agjenda e Gjelbër

4. Korniza ligjore dhe politikat qendrore

4.1. Kompetencat komunale

4.2. Ligji për Vetëqeverisje Lokale

4.3. Ligji për Planifikim Hapësinor

4.4. Strategjia e Energjisë e Republikës së Kosovës

4.5. Strategjia për Menaxhimin e Integruar të Mbeturinave

4.6. Strategjia për Zhvillim Industrial

5. Implementimi i Agjendës së Gjelbër

5.1. Trendet mjedisore - gjendja ekzistuese

5.2. Dekarbonizimi: Klima, energjia dhe mobiliteti

5.3. Ekonomia Qarkore

5.4. Biodiversiteti

6. Për EC

1.Hyrje

Në një epokë të shënuar nga përpjekjet globale për të adresuar ndryshimet klimatike dhe për të promovuar qëndrueshmërinë, komunat po zënë vendin qendror në strategjitë inovative pioniere për një të ardhme më të qëndrueshme dhe të dekarbonizuar. Kosova, ndërsa përpiqet të përafrohet me këto trende globale, ka mundësinë të bëjë përparim të dukshëm në këtë drejtim.

Një nga rrugët kryesore drejt dekarbonizimit qëndron në projektet e energjisë në komunitet, ku qytetarët dhe komunitetet e përcaktuara angazhohen në mënyrë aktive në nismat e energjisë së rinovueshme. Këto projekte jo vetëm që kontribuojnë në prodhimin e energjisë së pastër, por gjithashtu sjellin përfitime mjedisore, sociale dhe ekonomike në nivel lokal.

Për më tepër, komunat kanë potencialin për të bashkëpunuar me qytetarët në të gjithë zinxhirin e vlerës së energjisë, nga kooperativat e investimeve deri te partneritetet e zhvillimit të rrjetit inteligjent. Këto modele inovative fuqizojnë komunitetet lokale, rrisin aksesin në investimet e energjisë së rinovueshme.

Përtej energjisë, komunat mund të implementojnë gjithashtu parimet e ekonomisë qarkore, duke optimizuar përdorimin e burimeve dhe duke minimizuar mbetjet. Duke adoptuar një qasje të zinxhirit të vlerës, komunat mund të identifikojnë zonat që kanë nevojë për vëmendje të menjëhershme, të synojnë veprime në mënyrë efektive dhe të formojnë një komunitet më të qëndrueshëm. Menaxhimi i mbeturinave, gjithashtu, po kalon një ndryshim transformues, nga një proces linear në një paradigme qarkore. Duke i parë mbeturinat si një burim të vlefshëm dhe duke promovuar strategji të tilla si minimizimi i mbetjeve, riciklimi dhe zgjatja e jetëgjatësisë së produktit, komunat mund të luajnë një rol kryesor në reduktimin e ndikimeve mjedisore dhe nxitjen e qëndrueshmërisë.

Ruajtja e biodiversitetit zë vendin kryesor në ndjekjen e një të ardhmeje më të gjelbër. Komunat në Kosovë mund të kontribuojnë në ruajtjen e biodiversitetit përmes strategjive urbane dhe rurale, integritit të zgjidhjeve të bazuara në natyrë dhe harmonizimit të politikave dhe stimujve për të mbrojtur burimet e tyre natyrore.



2. Marrëveshja e Gjelbër Evropiane

• Qëllimi

Marrëveshja e Gjelbër Evropiane, është një strategji e re zhvillimore e Bashkimit Evropian (BE) me qëllim që të adresoj sfidat e shumëanshme mjedisore të kohës sonë. Këto sfida, duke filluar nga ndikimet e përsheptuara të ndryshimeve klimatike deri te humbja alarmante e biodiversitetit dhe çështjet më të gjera të degradimit të mjedisit, kanë dhënë një alarm global.

Marrëveshja e Gjelbër është përgjigja gjithëpërfshirëse e BE-së, që synon të krijojë një të ardhme ku zhvillimi nuk është vetëm i qëndrueshëm, por në harmoni me mjedisin. Deri në vitin 2050, BE-ja aspiron të jetë një shoqëri pa emetime neto të gazeve serrë, duke vendosur një precedent për botën. Kjo strategji shkon më larg se objektivat e thjeshta mjedisore; parashikon një transformim holistik ku rritja ekonomike arrihet pa shteruar burimet, duke siguruar cilësi të përmirësuar të jetës, shëndet të fortë dhe mirëqenie të përgjithshme të qytetarëve të saj.

Përfaqëson një përpjekje gjithëpërfshirëse për të harmonizuar të gjitha politikat, rregulloret dhe mekanizmat e financimit të BE-së me parimet dhe objektivat e saj. Autoritetet lokale dhe rajonale pritet të përshtatin qasjet e tyre të qeverisjes për të integruar objektivat mjedisore dhe të ndryshimeve klimatike në të gjitha politikat sektoriale. Miratimi i Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm të OKB-së ka motivuar më tej lokalitetet dhe rajonet për të zhvilluar strategji dhe për të përsheptuar proceset e tranzicionit.

• Një perspektivë globale

Filozofia e Marrëveshjes së Gjelbër është e rrënjësuar në të kuptuarit se sfidat mjedisore janë në thelb globale, duke kapërcyer kufijtë kombëtarë. Ndërsa BE-ja është e gatshme të udhëheqë, suksesi i nismave të tilla mjedisore varet nga bashkëpunimi i fortë ndërkombëtar. Qasja e BE-së është e shumëanshme: ajo kërkon të frymëzojë dhe të ndikojë kombet e tjera drejt praktikave të qëndrueshme, duke siguruar gjithashtu që interesat e saj ekonomike, strategjike dhe gjeopolitike të mbrohen në një peizazh global që evoluon me shpejtësi. Kjo përfshin përdorimin e kanaleve diplomatike, marrëveshjeve tregtare dhe partneriteteve ndërkombëtare për të promovuar etikën e Marrëveshjes së Gjelbër, duke siguruar që qëndrueshmëria të bëhet një vlerë e përbashkët globale.



Marrëveshja e Gjelbër Evropiane (MGJE) është një komponent kyç e strategjisë së Komisionit Evropian, dhe në përputhje me Axhendën 2030 të Kombeve të Bashkuara dhe qëllimet e zhvillimit të qëndrueshëm. Kjo nismë ambicioze synon të riformësojë procesin e Semestrit Evropian [1] për të përfshirë qëllimet e zhvillimit të qëndrueshëm, duke vendosur qëndrueshmërinë dhe mirëqenien e qytetarëve në thelb të politikës ekonomike. MGJE përfshin elemente të ndryshme, duke përfshirë strategjitë, planet e veprimit, rregulloret dhe direktivat, shumë prej të cilave janë ende në negociim.

• Udhërrëfyesi dhe zbatimi

Marrëveshja e Gjelbër është më shumë se një vizion; është një plan veprimi i hartuar me përpikëri, i krijuar për të sjellë ndryshime të prekshme. Dokumenti ofron një udhërrëfyes gjithëpërfshirës, duke detajuar hapat, politikat dhe masat e panumërta të nevojshme për të realizuar objektivat e Marrëveshjes së Gjelbër. Në qendër të këtij udhërrëfyesi është përafrimi i të gjitha politikave të BE-së, duke siguruar që çdo sektor, nga bujqësia te industria, të funksionojë në harmoni me objektivat e Marrëveshjes së Gjelbër. Duke njohur kompleksitetin e sfidave, udhërrëfyesi nënvizon nevojën për një qasje të koordinuar të politikave ndërsektoriale. Një qasje e tillë jo vetëm që synon të adresojë sfidat ballë për ballë, por gjithashtu synon të zhblokojë një mori përfitimesh, nga nxitja e inovacionit dhe krijimi i vendeve të gjelbra deri tek përmirësimi i shëndetit publik dhe konkurrueshmërisë globale.

• Përafrimi me Qëllimet Globale

Marrëveshja e Gjelbër është e mbërthyer në përpjekjet globale për qëndrueshmëri. Ajo rezonon thellësisht me Axhendën 2030 të Kombeve të Bashkuara dhe objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm (OZhQ). Duke njohur ndërlikidhjen e sfidave globale dhe përgjegjësinë e përbashkët të kombeve, BE-ja rikalibron proceset e saj të brendshme. Procesi i Semestrit Evropian, një gur themeli i koordinimit të politikave ekonomike dhe fiskale të BE-së, do t'i nënshtrohet një rifokusi transformues. Ky proces i rinovuar do t'i japë përparësi qëndrueshmërisë, duke siguruar që rritja ekonomike, politikat fiskale dhe iniciativat zhvillimore të jenë të integruara pa probleme me objektivat e mirëqenies mjedisore dhe shoqërore.

[1] https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/european-semester_en

• Mobilizimi i industrisë për një të ardhme të qëndrueshme

Marrëveshja e Gjelbër thekson se arritja e një ekonomie neutrale ndaj klimës dhe rrethore kërkon angazhimin e plotë të sektorit industrial. Duke pasur parasysh periudhat e gjata që nevojiten për transformim industrial, vendimet dhe veprimet e marra në pesë vitet e ardhshme janë thelbësore për vizionin e vendosur për vitin 2050. Peizazhi aktual industrial, ndërsa bën hapa përpara, mbetet kryesisht linear, shumë i varur nga ekstraktimi dhe përpunimi i resurseve, duke shkaktuar mbeturina dhe emetime. Vetëm një pjesë e materialeve të përdorura janë nga riciklimi.

Marrëveshja e Gjelbër parashikon një ndryshim, ku industritë jo vetëm reduktojnë gjurmën e tyre të karbonit, por gjithashtu marrin pjesë aktive në krijimin e zinxhirëve të qëndrueshëm të vlerës. Ky tranzicion nuk ka të bëjë vetëm me përgjegjësinë mjedisore; paraqet një mundësi të rëndësishme ekonomike. Ndërsa tregjet globale kërkojnë gjithnjë e më shumë teknologji dhe produkte me emetim të ulët dhe të qëndrueshme, industritë e BE-së do të përfitojnë jashtëzakonisht shumë.

Strategjia thekson rëndësinë e një politike të 'produkteve të qëndrueshme', e cila do të mbështeste dizajnin e produkteve qarkore, duke i dhënë përparësi ripërdorimit të materialit përpara riciklimit. Kjo politikë do të vendosë gjithashtu standarde për të parandaluar hyrjen e produkteve të dëmshme për mjedisin në tregun e BE-së. Për më tepër, Marrëveshja e Gjelbër synon të trajtojë mbetjet në thelb të saj, duke vendosur objektiva ambicioz për reduktimin e mbetjeve dhe duke promovuar përdorimin e lëndëve dytësore.

Në thelb, qasja e Marrëveshjes së Gjelbër ndaj industrisë është holistike, duke adresuar çdo fazë të ciklit jetësor të produktit. Nga projektimi dhe prodhimi te konsumi dhe menaxhimi i mbeturinave, strategjia kërkon të përfshijë qëndrueshmërinë në çdo moment, duke siguruar që sektori industrial i BE-së të jetë i përgjegjshëm ndaj mjedisit.

• Politika transformuese

Ambicia klimatike

Themeli i Marrëveshjes së Gjelbër Evropiane është angazhimi i saj i palëkundur ndaj neutralitetit ndaj klimës deri në vitin 2050. Kjo ambicie kërkon një rikalibrim të objektivave të BE-së për reduktimin e emetimeve të gazeve serrë për vitin 2030, duke nxitur një qëndrim për zbutjen e ndryshimeve klimatike. Korniza e politikave nuk ka të bëjë vetëm me përcaktimin e objektivave; ka të bëjë me krijimin e një ekosistemi ku këto objektiva janë të zbatueshme. Kjo përfshin nxitjen e partneriteteve publike-private, nxitjen e inovacioneve të gjelbra dhe sigurimin që si bizneset ashtu edhe individët të jenë të pajisur dhe të motivuar për të kontribuar në këtë qëllim kolektiv.

Tranzicioni i Energjisë

Energjia, si burimi primar i ekonomive moderne, është nën mikroskop në Marrëveshjen e Gjelbër. Theksi i politikës është në një qasje me dy drejtime: heqjen graduale të burimeve të energjisë që përkeqësojnë gjurmët e karbonit dhe promovimin në mënyrë agresive të alternativave më të pastra dhe të rinovueshme. Ky tranzicion nuk ka të bëjë vetëm me kujdesin mjedisor; ka të bëjë me sigurimin e energjisë, përballueshmërinë dhe qëndrueshmërinë. Investimet në infrastrukturën e gjelbër, kërkimi në teknologjitë e energjisë së qëndrueshme dhe fushatat e ndërgjegjësimit të publikut janë të gjitha pjesë përbërëse e këtij udhëtimi transformues.

Ndërtimi dhe Rinovimi

Vizioni i Marrëveshjes së Gjelbër për mjedisin e ndërtuar është ambicioz dhe gjithëpërfshirës. Nuk ka të bëjë vetëm me ndërtimin e ndërtesave të reja me efikasitet energjetik, por edhe me rinovimin e strukturave ekzistuese. Kjo 'valë rinovimi' premtan dividendë të shumtë: reduktim të faturave të energjisë për konsumatorët, ulje të emetimeve të karbonit dhe përtëritje të peizazheve urbane dhe rurale. Për më tepër, duke nxitur kërkesën në sektorin e ndërtimit, arrihet rritje ekonomike, nxit zhvillim të aftësive dhe krijimin e vendeve të gjelbra të punës.



Lëvizhmëri e qëndrueshme



Gjurma mjedisore e sektorit të transportit është e pamohueshme. Kuadri i politikave të Marrëveshjes së Gjelbër për lëvizshmërinë është gjithëpërfshirës, duke trajtuar transportin tokësor, ajror dhe detar. Ai parashikon qytete ku transporti publik, çiklizmi dhe ecja janë norma, jo përjashtime. Për distanca më të gjata, fokusi është në alternativat e gjelbra, nga automjetet elektrike te karburantet e qëndrueshme të aviacionit. Zhvillimi i infrastrukturës, nga stacionet e karikimit deri te shtigjet e biçikletave, dhe stimujt për opsionet e transportit të gjelbër janë komponentët kryesorë të kësaj strategjie.

Biodiversiteti dhe Ekosistemet



Qasja e Marrëveshjes së Gjelbër ndaj biodiversitetit është e rrënjosur në të kuptuarit se ekosistemet tona natyrore janë të pazëvendësueshme. Përtej konservimit, politika thekson restaurimin, duke siguruar që ekosistemet e dëmtuara të rinovohen. Promovohen praktikat e qëndrueshme të bujqësisë dhe pylltarisë, duke siguruar që përdorimi i tokës të mos bëhet në kurriz të biodiversitetit. Fushatat e ndërgjegjësimit të publikut, iniciativat arsimore dhe angazhimi i komunitetit shihen si mjete thelbësore për të nxitur një kulturë të ruajtjes.

Nga ferma në pirun



Sektori i bujqësisë, me lidhjen e tij të ndërlikuar si me mjedisin ashtu edhe me mirëqenien njerëzore, është një fushë me fokus. Marrëveshja e Gjelbër parashikon një të ardhme ku fermat nuk janë vetëm produktive, por edhe të qëndrueshme. Kjo përfshin reduktimin e varësisë nga kimikatet, promovimin e diversifikimit të të korrave dhe sigurimin e shëndetit të tokës. Strategjia 'Farm to Fork' ka të bëjë gjithashtu me konsumatorët, duke promovuar dieta të qëndrueshme, duke reduktuar humbjen e ushqimit dhe duke siguruar që zinxhiri i furnizimit me ushqim të jetë transparent dhe i përgjegjshëm.

Ekonomi qarkore



Modeli tradicional linear ekonomik është nën shqyrtim në Marrëveshjen e Gjelbër. Kuadri i politikave për një ekonomi qarkore ka të bëjë me ri-imagjinimin e konsumit dhe prodhimit. Bëhet fjalë për produkte që janë të dizajnuara për qëndrueshmëri, ripërdorim dhe riciklim. Strategjitë e menaxhimit të mbeturinave janë duke u përditësuar, me fokus në reduktimin e përdorimit të deponive dhe promovimin e riciklimit. Bizneset inkurajohen të adoptojnë modele qarkore dhe konsumatorët edukohen për përfitimet e konsumit të qëndrueshëm.

Eliminimi i ndotjes



Ndotja, në të gjitha manifestimet e saj, është një rrezik për shëndetin publik dhe mjedisin. Ambicia e Marrëveshjes së Gjelbër për zero ndotje është gjithëpërfshirëse, duke trajtuar ndotjen e ajrit, ujit, tokës dhe zhurmës. Kornizat rregullatore janë duke u forcuar, mekanizmat e monitorimit janë përmirësuar dhe bizneset stimulohen për të adoptuar metoda më të pastra prodhimi. Fushatat e shëndetit publik, angazhimi i komunitetit dhe bashkëpunimet ndërkufitare janë pjesë përbërëse e kësaj përpjekjeje kundër ndotjes.

Inovacioni dhe Kërkimi



Marrëveshja e Gjelbër pranon se sfidat e qëndrueshmërisë nuk mund të adresohen pa risi. Kuadri i politikave është i orientuar drejt krijimit të një ekosistemi ku kërkimi dhe inovacioni në teknologjitë e gjelbra janë prioritet. Kjo përfshin financimin e iniciativave, nxitjen e bashkëpunimeve akademike-industri dhe sigurimin që novatorët të kenë akses në tregje. Vizioni është një BE që është një qendër globale për inovacionin e gjelbër, duke nxitur rritjen ekonomike dhe kujdesin mjedisor.



3. Agjenda e Gjelbër

Agjenda e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor është ankoruar në pesë shtylla themelore:

- veprimin e klimës,
- ekonomi rrethore,
- ruajtjen e biodiversitetit,
- kontrollin e ndotjes dhe
- promovimi i sistemeve të qëndrueshme ushqimore dhe zhvillimi rural.

Çdo shtyllë përfaqëson një aspekt të vizionit gjithëpërfshirës që Komisioni Evropian ka për rajonin, duke ndërthurur përgjegjësinë mjedisore me mundësinë ekonomike. Ky udhërrëfyes vizionar nuk është një strategji e izoluar; ai plotëson Komunikatën më të gjerë mbi Planin Ekonomik dhe Investues për Ballkanin Perëndimor. [2]

Në qendër të kësaj agjende është çështja urgjente e veprimit për klimën. Ballkani Perëndimor, si shumë rajone globale, është në vijën e parë të ndikimeve negative të ndryshimeve klimatike. Parashikimet aktuale japin një pamje shqetësuese, duke sugjeruar se rajoni mund të përballet me rritje të temperaturave që variojnë nga një mesatare prej 1,7°C deri në 5,0°C deri në fund të këtij shekulli. Ndryshime të tilla drastike në modelet e temperaturës nuk janë vetëm numra në një shkallë; ato nënkuptojnë ndërprerje të mundshme në ekosisteme, bujqësi dhe vendbanime.

Duke njohur angazhimin global për të luftuar ndryshimet klimatike, shumica e vendeve të Ballkanit Perëndimor kanë ratifikuar Marrëveshjen e Parisit. Kjo marrëveshje ndërkombëtare nënvizon përgjegjësinë kolektive të kombeve për të zbutur ndikimet e ngrohjes globale. Së bashku me këtë, Ligji Evropian për Klimën shfaqet si një udhërrëfyes, duke udhëhequr angazhimet dhe veprimet e rajonit për klimën. Është një testament për fatet e ndërthurura të Ballkanit Perëndimor dhe komunitetit më të gjerë evropian.

Një tjetër veçori e Axhendës së Gjelbër është qëllimi ambicioz i dekarbonizimit . Vlen të përmendet lidhshipi i Evropës në këtë fushë. Ballkani Perëndimor, me sfidat dhe mundësitë e tij unike, mund të përfitojë nga përvojat e BE-së. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në përpjekjen për të arritur rritje ekonomike të shkëputur nga konsumi i i burimeve natyrore.

[2]

https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-10/communication_on_wb_economic_and_investment_plan_october_2020_en.pdf



Çmimi i karbonit si një mjet i fuqishëm kundër ndryshimeve klimatike është duke fituar momentum. Duke caktuar një kosto të prekshme për emetimet e karbonit, stimulohen ekonomitë dhe industritë për të adoptuar praktika më të gjelbra. Përfshirja e mundshme e Ballkanit Perëndimor në Skemën e Tregtimit të Emetimeve është një temë diskutimi, duke sinjalizuar integrimin e rajonit në strategjitë më të gjera evropiane të klimës.

Rebusi energjetik në Ballkanin Perëndimor është emblemave e sfidave përpara. Qymyri, me gjurmën e tij të konsiderueshme të karbonit, mbetet një lojtar dominues në matricën energjetike të rajonit. Në disa zona, qymyri përdoret deri në 70% të prodhimit të energjisë elektrike. Një varshmëri e tillë në lëndët djegëse fosile nënvizon urgjencën dhe kompleksitetin e tranzicionit të energjisë së pastër. Megjithatë, mes këtyre sfidave, Ballkani Perëndimor nuk është pa mundësi. Rajoni është i pajisur me potencial për energji të rinovueshme, veçanërisht solare dhe erë. Shfrytëzimi i këtyre burimeve kërkon jo vetëm ndërhyrje teknologjike, por edhe një mjedis të favorshëm investimi. Tranzicioni ofron gjithashtu një shans për të trajtuar çështjen e varfërisë energjetike të anashkaluar shpesh, duke siguruar që përfitimet e energjisë së pastër të shpërndahen në mënyrë të barabartë.

Ndërtesat, si ato rezidenciale ashtu edhe komerciale, shfaqen si nyje të rëndësishme në rrjetin e konsumit të energjisë. Axhenda e Gjelbër identifikon sektorin e ndërtimit si një fushë për ndërhyrje. Rinovimi dhe rikonstruksioni i ndërtesave mund të çojë në kursime të konsiderueshme të energjisë. Instrumentet financiare, nga subvencionet direkte te stimujt tatimorë, mund ta katalizojnë këtë transformim. Për më tepër, revolucioni dixhital ofron mjete për të rritur efikasitetin e energjisë, nga termostatët inteligjentë deri te sistemet e avancuara të ngrohjes dhe ftohjes.

Lëvizshmëria dhe transporti janë pjesë përbërëse e strukturës ekonomike dhe sociale të rajonit. Megjithatë, infrastruktura ekzistuese, që përfshin rrugët, hekurudhat dhe rrugët ujore, kërkon përmirësime të konsiderueshme. Axhenda e Gjelbër parashikon një rrjet transporti të rigjallëruar, duke theksuar rëndësinë e lëvizshmërisë së qëndrueshme dhe të zgjuar. Hekurudhat, në veçanti, janë gati për një rilindje, duke ofruar një alternativë më të gjelbër për transportin rrugor.



Ekonomia qarkore, një tjetër shtyllë e Axhendës së Gjelbër, paraqet një qasje transformuese ndaj prodhimit dhe konsumit. Në një botë që përballet me kufizimet e burimeve, parimet e ekonomisë qarkore ofrojnë një rrugë përpara. Duke minimizuar mbeturinat dhe duke maksimizuar përdorimin e burimeve, paraqitet një model që është edhe i qëndrueshëm nga pikëpamja mjedisore dhe ekonomikisht i zbatueshëm. Ballkani Perëndimor, me peizazhin e tij unik socio-ekonomik, mund të krijojë një vend ideal në këtë lëvizje globale.

Ruajtja e biodiversitetit është më shumë se vetëm një shqetësim mjedisor; është një çështje e trashëgimisë globale. Ballkani Perëndimor me pasuri të ekosistemeve, ka një rol kryesor në përpjekjet globale të ruajtjes. Axhenda e Gjelbër nënvizon rëndësinë e mbrojtjes dhe rikthimit të pasurisë natyrore të rajonit, duke siguruar që brezat e ardhshëm të trashëgojnë një botë të mbushur me jetë. Kontrolli i ndotjes, një tjetër shtyllë kyçe, adreson sfidat e shumëanshme të ndotjes së ajrit, ujit dhe tokës. Ajri dhe uji i pastër nuk janë vetëm imperativa mjedisore; ato janë të drejta themelore të njeriut. Axhenda e Gjelbër parashikon një Ballkan Perëndimor ku industrinë lulëzojnë pa rrezikuar shëndetin e ekosistemeve apo njerëzve.

Promovimi i sistemeve të qëndrueshme të ushqimit dhe zhvillimit rural njihet lidhjen e ndërlikuar midis bujqësisë, ekonomisë dhe mjedisit. Ballkani Perëndimor, me rrënjët agrare, ka potencial për të udhëhequr në praktikën e qëndrueshme bujqësore. Axhenda e Gjelbër thekson rëndësinë e sigurisë ushqimore, bujqësisë së qëndrueshme dhe prosperitetit rural.



4. Korniza ligjore dhe politikat qendrore

• Kompetencat komunale

Komunat luajnë një rol kyç në strukturën e qeverisjes së një vendi. Ato janë njësitë administrative më të afërta me qytetarët dhe janë përgjegjëse për një gamë të gjerë kompetencash që ndikojnë drejtpërdrejt në jetën e përditshme të njerëzve. Në Kosovë, kompetencat e komunave janë të përcaktuara në Ligjin për Vetëqeverisjen Lokale. Ky ligj përshkruan kompetencat ekskluzive dhe të plota që kanë komunat në fusha të ndryshme. Një nga kompetencat primare të komunave është në sferën e zhvillimit ekonomik lokal. Kjo përfshin iniciativat, politikat dhe veprimet që komunat ndërmarrin për të nxitur rritjen, krijimin e vendeve të punës dhe përmirësimin e mirëqenies së përgjithshme ekonomike të banorëve të tyre.

Një fushë tjetër e rëndësishme e kompetencës është planifikimi urban dhe rural. Komunat kanë autoritetin të formësojnë planimetrinë fizike të territoreve të tyre, duke vendosur se ku duhet të vendosen shtëpitë, bizneset, parqet dhe infrastrukturën tjetër. Ky planifikim shtrihet edhe në përdorimin dhe zhvillimin e tokës, duke siguruar që rritja e bashkisë të jetë e qëndrueshme dhe në përputhje me vizionin e saj afatgjatë.

Mbrojtja lokale e mjedisit është një tjetër kompetencë jetike. Komunat kanë përgjegjësinë për të mbrojtur mjedisin e tyre lokal, duke siguruar ajër, ujë dhe tokë të pastër për banorët e tyre. Kjo përfshin iniciativat për të luftuar ndotjen, promovimin e praktikave të qëndrueshme dhe mbrojtjen e habitateve natyrore dhe biodiversitetit. Megjithatë, është thelbësore të theksohet se përderisa Ligji për Vetëqeverisjen Lokale i ofron këto kompetenca, ushtrimi aktual i këtyre kompetencave mund të ndryshojë. Në disa raste, komunat mund të kenë nevojë të ndjekin procedurat ose të marrin miratime nga institucionet e nivelit qendror. Në raste të tjera, niveli qendror mund të ushtrojë drejtpërdrejt disa nga këto kompetenca.

Për më tepër, vlen të theksohet se komunat kanë edhe obligime të tjera që rrjedhin nga ligje të ndryshme. Kjo do të thotë se përderisa Ligji për Vetëqeverisjen Lokale ofron një kornizë themelore për kompetencat komunale, instrumentet e tjera ligjore mund të shtojnë, modifikojnë ose specifikojnë më tej përgjegjësitë dhe kompetencat e komunave.

• **Ligji për Vetëqeverisje lokale**

Ligji për vetëqeverisjen vendos një kornizë për qeverisjen lokale, duke theksuar autonominë dhe kompetencat vendimmarrëse të komunave. Kuvendi i Komunës, si organi kryesor qeverisës, mund t'ia delegojë kompetencat e tij komisioneve ose Kryetarit të Komunës, edhe pse një delegim i tillë mund të revokohet. Kryetari i Bashkisë, i zgjedhur për një mandat katërvjeçar, është thelbësor në përfaqësimin dhe udhëheqjen e komunës. Ata janë përgjegjës për ekzekutimin e vendimeve të Kuvendit, propozimin e rregulloreve komunale dhe më e rëndësishmja, udhëheqjen e zhvillimit dhe zbatimit të planeve strategjike.

Komunat janë të pajisura me autoritetin për të zhvilluar dhe zbatuar plane të përshtatura për nevojat e banorëve të tyre. Këto plane mund të përfshijnë zhvillimin ekonomik, infrastrukturor dhe social. Kryetari i Komunës, në bashkëpunim me Kuvendin e Komunës, luan një rol qendror në këtë proces planifikimi. Kuvendi përmes mbledhjeve të rregullta dhe të jashtëzakonshme ofron një platformë për diskutimin, përpunimin dhe miratimin e këtyre planeve. Kryesuesi i Kuvendit, i zgjedhur nga anëtarët e tij, më tej siguron që punimet të përputhen me objektivat më të gjera të komunës.

Administrata komunale, e organizuar në drejtori të udhëhequra nga drejtorët e emëruar nga kryetari i komunës, është vendimtare për realizimin praktik të këtyre planeve. Këto drejtori, duke filluar nga planifikimi urban e deri te shërbimet sociale, e përkthejnë vizionin strategjik të bashkisë në nisma të zbatueshme. Për të ruajtur qeverisjen etike, ligji përcakton udhëzime strikte për konfliktin e interesit për zyrtarët komunalë, duke siguruar vendimmarrje të paanshme.

Pjesëmarrja e publikut dhe transparencja janë parime themelore të këtij ligji. Komunat janë të mandatuara të mbajnë takime publike, duke u lejuar banorëve të informohen, të bëjnë pyetje dhe të japin të dhëna. Ky angazhim siguron që planet e zhvillimit të pasqyrojnë vërtet aspiratat e komunitetit. Për më tepër, ligji urdhëron që çdo person mund të inspektojë dokumentet komunale, duke promovuar transparencën, përveç nëse zbatohen kufizime specifike ligjore. Në rastet kur një komunë nuk funksionon në mënyrë efektive, duke rrezikuar të drejtat themelore të qytetarëve, ligji parashikon mekanizma për ndërhyrje. Ministria përgjegjëse për qeverisjen lokale mund ta njoftojë komunën për mangësitë e saj, dhe nëse nuk zgjidhen, Qeveria e Republikës së Kosovës ka kompetencë të shpërndajë Kuvendin Komunal që nuk funksionon, duke shkaktuar zgjedhje të reja.

• Ligji për Planifikim Hapësinor

Komunat, në rolin e tyre si subjekte të planifikimit hapësinor, posedojnë një grup kompetencash gjithëpërfshirëse që adresojnë dimensionet shumëplanëshe të zhvillimit të territorit. Plani Zhvillimor Komunal (PZHK) është instrument parësor që përcakton vizionin afatgjatë dhe objektivat për evolucionin hapësinor brenda komunës. Ai integron strategjitë ekonomike, plane infrastrukturore, protokolle mjedisore dhe konsiderata socio-kulturore. PZHK ofron strategjinë gjithëpërfshirëse për rritjen territoriale, duke siguruar përafrimin si me imperativat vendore ashtu edhe me direktivat më të gjera kombëtare.

Ndryshe nga PZHK është Harta Zonale e Komunës. Ky është një ndarje teknike e territorit të bashkisë në zona specifike, si zona banimi, tregtare, industriale dhe zona të gjelbërta të mbrojtura. Harta ofron udhëzime të qarta për përdorimet e lejueshme të tokës, dendësinë e zhvillimit dhe konfigurimin hapësinor, duke siguruar që palët e interesuara të kenë një kuptim të qartë të parametrave të përdorimit të tokës. Plani Rregullues i Detajuar ofron një grup të thelluar të udhëzimeve për zona të veçanta brenda komunës. Ai ofron rregullore të sakta për tipologjitë e ndërtesave, dispozitat infrastrukturore dhe kritere të tjera zhvillimore. Duke u fokusuar në një nivel mikro, ky plan siguron që fusha specifike të zhvillohen në përputhje me vizionin më të gjerë të përcaktuar në PZHK.

Planifikimi i infrastrukturës është vendimtar dhe komunat janë përgjegjëse për paraqitjen, zhvillimin dhe mirëmbajtjen e elementeve thelbësore infrastrukturore. Kjo përfshin vlerësime teknike, studime fizibiliteti dhe përafrim me qëllime më të gjera hapësinore dhe ekonomike për të siguruar lidhjen dhe ofrimin e shërbimeve optimale. Konsideratat mjedisore luajnë një rol jetik. Komunat përdorin metodologji të avancuara për të siguruar përdorim të qëndrueshëm të tokës, menaxhim efektiv të burimeve natyrore dhe strategji zbutëse kundër degradimit mjedisor.

Këto strategji janë të informuara nga vlerësimet rigoroze të ndikimit në mjedis dhe metrikat e qëndrueshmërisë. Vendet historike dhe kulturore brenda një komune kërkojnë përpjekje të përkushtuara për ruajtjen. Përmes planifikimit hapësinor, komunat identifikojnë, mbrojnë dhe integrojnë këto pika referimi, duke përdorur kritere teknike për të siguruar ruajtjen e tyre duke i integruar ato në kornizat moderne zhvillimore.

Zhvillimi ekonomik është i ndërthurur ngushtë me konfigurimet hapësinore. Komunat, përmes analizave hapësinore dhe modelimit ekonomik, projektojnë zona dhe zona të favorshme për rritjen industriale, tregtinë dhe prosperitetin e përgjithshëm ekonomik. Menaxhimi i rrezikut, veçanërisht në lidhje me sigurinë publike dhe gatishmërinë ndaj fatkeqësive, është integral. Komunat kryejnë vlerësime të rrezikut, përdorin teknika të avancuara modelimi dhe hartojnë strategji zbutëse për të garantuar qëndrueshmërinë infrastrukturore dhe sigurinë territoriale. Hapësirat publike kërkojnë saktësi teknike dhe planifikim funksional. Komunat përdorin mjetet e planifikimit për të projektuar dhe mirëmbajtur këto zona, duke siguruar funksionalitet, aksesueshmëri dhe përafrim me parimet e projektimit urban.

• **Strategjia e Energjisë e Republikës së Kosova**

Sektori energjetik i Kosovës lufton me çështje si varësia e madhe nga kapacitetet e vjetruara të prodhimit të energjisë elektrike të bazuara në linjit, të cilat janë jo të besueshme dhe kontribues të mëdhenj në emetimet e gazeve serrë. Aktualisht, burimet e rinovueshme të energjisë përbëjnë vetëm 6.3% të sektorit të energjisë elektrike. Ekziston gjithashtu një konsum i lartë i energjisë në raport me PBB-në dhe popullsinë, që rrjedh nga faktorë si humbjet e rrjetit dhe teknologjitë joefikase. Familjet mbështeten gjerësisht në sistemet joefikase të ngrohjes, duke çuar në rritjen e nevojave për import të energjisë elektrike gjatë muajve të ftohtë. Përqendrimi i tregut është një sfidë tjetër dhe mbështetja e tepërt e sistemit nga importet gjatë sezonit të ngrohjes u bë e dukshme pas pandemisë së 2021. Lufta e mëvonshme në Ukrainë e përkeqësoi situatën, duke çuar në rritjen e çmimeve të gazit dhe energjisë elektrike.

Nisur nga këto sfida, Strategjia e Energjisë për 2022-2031 synon një sektor të qëndrueshëm të energjisë, i integruar në tregun pan-evropian, duke garantuar sigurinë e energjisë dhe përbalueshmërinë e qytetarëve të saj. Strategjia përshkruan pesë objektiva strategjike:

Përmirësimi i Rezistencës së Sistemit: Ky objektiv thekson funksionimin e unifikuar të sistemit të energjisë elektrike. Ai fokusohet në rritjen e fleksibilitetit të sistemit, modernizimin e rrjeteve, rehabilitimin e kapaciteteve ekzistuese të prodhimit të energjisë elektrike dhe sigurimin e sigurisë kibernetike të sektorit të energjisë. Objektivat përfshijnë reduktimin e humbjeve në rrjet, rinovimin e njësive të termocentraleve dhe rritjen e treguesve të cilësisë së furnizimit.

Dekarbonizimi dhe promovimi i energjisë së rinovueshme: Ky objektiv ka të bëjë me reduktimin e emetimeve të CO2 dhe zgjerimin e përdorimit të burimeve të rinovueshme të energjisë. Plani është të zvogëlojë varësinë nga energjia elektrike me bazë linjiti, e cila do të kontribuojë në uljen e ndotjes dhe emetimeve të gazrave serrë. Objektivat përfshijnë zbatimin e çmimit të karbonit, promovimin e energjisë së rinovueshme në energji elektrike dhe ngrohje dhe heqjen graduale të qymyrit deri në vitin 2050.

Rritja e Efiçencës së Energjisë: Duke theksuar një ekonomi me më pak energji intensive, ky objektiv synon të rrisë efikasitetin energjetik të ndërtesave dhe të promovojë bashkëprodhimin efikas dhe sistemet e ngrohjes qendrore. Objektivat përfshijnë kufizimin e konsumit përfundimtar të energjisë, arritjen e kursimeve të energjisë në sektorë të ndryshëm të ndërtesave dhe certifikimin e ndërtesave me energji afër zero.

Forcimi i Bashkëpunimit Rajonal dhe Funksionimi i Tregut: Me një përkushtim ndaj Traktatit të Komunitetit të Energjisë, Kosova synon një treg konkurrues të energjisë elektrike. Kjo përfshin forcimin e bashkëpunimit rajonal, përmirësimin e funksionimit të tregut dhe investimin në trajnime për sektorin e energjisë. Objektivat specifike përfshijnë integrimin e tregut me Shqipërinë deri në vitin 2023, hyrjen në tregun pan-evropian deri në vitin 2030 dhe rritjen e diversitetit gjinor në këtë sektor.

Mbrojtja dhe Fuqizimi i Konsumatorëve: Duke vënë qytetarët në ballë, ky objektiv synon të mbështesë përbalueshmërinë e faturave të energjisë, veçanërisht për konsumatorët vulnerabël. Ai përfshin masa mbrojtëse për këta konsumatorë, strategji fuqizuese për të gjithë konsumatorët dhe iniciativa për ruajtjen e shëndetit të njeriut dhe mjedisit. Objektivat këtu përfshijnë rishikimin e skemave të mbështetjes së çmimeve, prezantimin e skemave të lidhura me energjinë për konsumatorët në nevojë, mbështetjen e projekteve të komunitetit në efiçencën e energjisë dhe zhvillimin e mjeteve si një mjet për krahasimin e çmimeve për konsumatorët.

• **Strategjia për Menaxhimin e Integruar të Mbeturinave**

Vizioni kryesor i kësaj Strategjie është ruajtja e shëndetit publik dhe minimizimi i dëmeve mjedisore nga mbetjet. Njëkohësisht, ai synon të rrisë mundësitë e biznesit dhe punësimit, duke hapur rrugën një tranzicioni drejt një ekonomie rrethore që përputhet me normat dhe standardet evropiane.

Strategjia synon të përballet dhe të korrigjojë mangësitë ekzistuese në sektorin e menaxhimit të mbetjeve, duke përcaktuar katër objektiva strategjike parësorë. Realizimi i këtyre objektivave është thelbësor për shtyrjen e Kosovës drejt potencialeve ekonomike dhe standardeve të jetesës evropiane.

Qëllimi i parë strategjik është krijimi i një gjenerate moderne të shërbimeve dhe infrastrukturës së integruar të menaxhimit të mbetjeve. Kjo do të përfshijë sigurimin e shërbimeve të qëndrueshme të grumbullimit të mbetjeve të ngurta bashkiake për të gjithë popullatën, zhvillimin e një rrjeti të objekteve të integruara të menaxhimit të mbeturinave dhe krijimin e sistemeve dhe infrastrukturës për menaxhimin e mbetjeve jokomunale. Objektivi është adresimi i boshllëqeve në shërbimet e grumbullimit të mbetjeve dhe përmirësimi i infrastrukturës së mbetjeve komunale me mbështetje të konsiderueshme nga BE-ja dhe partnerët ndërkombëtarë. Një fokus kyç do të jetë gjithashtu në menaxhimin e llojeve të mbetjeve që shpesh kontaminojnë mbetjet komunale.

Objektivi i dytë synon profesionalizimin e sektorit të menaxhimit dhe riciklimit të mbetjeve. Kjo përfshin forcimin e kapaciteteve profesionale në sektorët publikë dhe privatë, krijimin e një kodi industrial për menaxhimin dhe riciklimin e mbetjeve në statistikat kombëtare dhe përkrahjen e kërkimit dhe zhvillimit në universitete. Theksi do të jetë në rritjen e standardeve profesionale, duke ndihmuar Komunitat të konsolidojnë shërbimet e tyre dhe duke njohur menaxhimin e mbetjeve si një industri formale.

Objektivi i tretë synon të forcojë rregullimin dhe kontrollin në sektorin e menaxhimit të mbetjeve. Kjo përfshin krijimin e një sistemi informacioni gjithëpërfshirës për menaxhimin e mbetjeve, zgjerimin e sistemit të licencimit dhe lejeve të menaxhimit të mbetjeve dhe përforcimin e mekanizmave të zbatimit. Rregullimi efektiv, i mbështetur nga sisteme të fuqishme të menaxhimit të të dhënave, do të luajë një rol vendimtar në garantimin e shëndetit publik dhe sigurisë mjedisore.

Objektivi i katërt dhe i fundit promovon parimet dhe praktikat e një ekonomie rrethore. Strategjia synon të rrisë ndërgjegjësimin për rëndësinë e menaxhimit dhe riciklimit të mbetjeve, të nxisë risitë në parandalimin e mbetjeve dhe të vendosë sisteme ripërdorimi dhe riciklimi bazuar në konceptin e zgjeruar të përgjegjësisë së prodhuesit. Një ndryshim në qëndrimet dhe sjelljet kulturore është thelbësor për të mbështetur këtë tranzicion, veçanërisht pasi Bashkimi Evropian po lëviz me shpejtësi drejt një ekonomie rrethore.

Strategjia shoqërohet me një ndarje të detajuar financiare për zbatimin nga viti 2021 deri në vitin 2030. Kostot e parashikuara për periudhën 2021-2023 dhe 2024-2030 arrijnë në një total prej 105,146,665 € të alokuara për katër objektivat strategjike.

• **Strategjia për Zhvillim Industrial**

Vizioni kryesor i Politikës Industriale të Kosovës është të transformojë industrinë e vendit në një sektor të integruar globalisht i aftë për të prodhuar produkte me vlerë të lartë të shtuar dhe për të ofruar punësim të denjë deri në vitin 2030. Ky vizion është i rrënjësor në të kuptuarit se zhvillimi industrial është thelbësor për tranzicionin e Kosovës në një ekonomi me të ardhura të larta, duke rritur mirëqenien socio-ekonomike të qytetarëve të saj. Strategjia thekson potencialin e sektorit të prodhimit për të nxitur produktivitet të konsiderueshëm dhe fitime të rritjes së vlerës duke integruar teknologjitë dhe inovacionet e reja.

Historikisht, industrializimi i Kosovës filloi në vitet 1960 dhe vazhdoi deri në fund të viteve 1980. Gjatë kësaj periudhe, kompanitë kosovare u integruan në zinxhirin më të gjerë të vlerës industriale të ish-Jugosllavisë. Megjithatë, shpërbërja e federatës jugosllave çoi në de-industrializim të shpejtë në Kosovë. Në epokën e pasluftës, përkundër prezencës së prodhimit, kishte mungesë të një politike strategjike industriale për të udhëhequr rimëkëmbjen e sektorit të prodhimit të Kosovës. Duke e njohur këtë boshllëk, Qeveria e Kosovës vendosi të zhvillojë një politikë moderne industriale, në përputhje me trendet globale ku politikat industriale po rishikohen për të lehtësuar tranzicionin drejt ekonomive të gjelbra dhe digjitale.

U krye një diagnostikim gjithëpërfshirës i performancës ekonomike, sociale dhe mjedisore të sektorit të prodhimit. Gjetjet zbuluan se përderisa shkalla e rritjes së PBB-së për kokë banori e Kosovës tejkalon homologët e saj rajonalë, ajo ende ka GDP-në më të ulët për frymë në mesin e gjashtë vendeve të Ballkanit Perëndimor. Sektori i prodhimit, edhe pse pak më i spikatur në Kosovë në krahasim me homologët e tij rajonalë, nuk ka qenë një shtytës i rëndësishëm i zhvillimit të përgjithshëm ekonomik. Sektori është i përqendruar në aktivitete me vlerë të ulët të shtuar me konkurrencë të kufizuar eksporti. Midis 2015 dhe 2020, sektori i prodhimit krijoi rreth 5,700 vende të reja pune. Megjithatë, potenciali i sektorit për krijimin e një numri më të madh të vendeve të punës mbetet i pashfrytëzuar. Tregu i punës brenda prodhimit karakterizohet nga paga të ulëta, informalitet i lartë dhe një shkallë dukshëm e ulët e pjesëmarrjes së femrave.

Për të adresuar këto sfida dhe për të shfrytëzuar potencialin e sektorit të prodhimit, strategjia përshkruan pesë objektiva kryesore të politikës:

Zgjerimi i Prodhimit Industrial: Ky objektiv fokusohet në rritjen e shkallës dhe shtrirjes së prodhimit industrial në Kosovë.

Reduktimi i deficitit tregtar industrial: Qëllimi këtu është balancimi i shkallëve tregtare duke reduktuar deficitin në tregtinë industriale.

Gjenerimi i punësimit gjithëpërfshirës dhe më të mirë: Ky objektiv synon të krijojë më shumë mundësi punësimi brenda sektorit të prodhimit, duke theksuar cilësinë dhe mirësjelljen e punësimit.

Lehtësimi i Industrisë së Gjelbër: Duke njohur zhvendosjen globale drejt qëndrueshmërisë, ky objektiv synon të promovojë praktikat industriale miqësore me mjedisin .

Maksimizimi i shtimit të vlerës së brendshme: Kjo thekson rritjen e përdorimit të burimeve vendase dhe inputeve në procesin e prodhimit për të ruajtur dhe rritur vlerën brenda vendit.

Secili prej këtyre objektivave zërthehet më tej në nën-objektiva specifike që ofrojnë një udhërrëfyes të detajuar për arritjen e qëllimeve më të gjera. Për shembull, nën objektivin e zgjerimit të prodhimit industrial, nën-objektivat përfshijnë lehtësimin e aksesit në financa për prodhuesit vendas, rritjen e investimeve në prodhim, përshpejtimin e dixhitalizimit në prodhim dhe rritjen e cilësisë së produktit nëpërmjet certifikimeve të njohura ndërkombëtarisht.

Strategjia gjithashtu identifikon dhjetë veprime prioritare të politikave për të realizuar vizionin e saj. Këto veprime variojnë nga krijimi i parqeve industriale moderne, miqësore me mjedisin për të tërhequr investime, krijimi i një objekti kombëtar për certifikimin e produkteve, rritja e Mjetit Financiar të Eksportit të Fondit Kosovar të Garancisë së Kredive dhe ofrimi i stimujve tatimorë për investime në inovacionin e produkteve.

5. Implementimi i Agjendës së Gjelbër

• Trendet mjedisore - gjendja ekzistuese

Cilësia e ajrit:

Gjendja e ajrit në Kosovë ka qenë një pikë kryesore e raportit, dhe për një arsye të mirë. Cilësia e ajrit që thithim ndikon drejtpërdrejt në shëndetin publik, ekosistemet dhe ekonominë. Të dhënat e monitorimit nga raporti ofrojnë një pamje të plotë të sfidave dhe progresit të bërë në këtë sektor.

Të dhënat e monitorimit kanë treguar vazhdimisht raste kur vlerat maksimale të lejueshme për disa parametra, veçanërisht PM10 dhe PM2.5, janë tejkaluar. Këto grimca janë shqetësuese për shkak të aftësisë së tyre për të depërtuar thellë në mushkëri dhe potencialisht për të hyrë në qarkullimin e gjakut. Stina e dimrit pa tejkallimet më të theksuara.

Stacionet në Prishtinë, Pejë dhe Gjilan kanë shënuar numrin më të madh të ditëve me vlera të tejkaluara. Përqendrimi më i lartë i mesatares vjetore për PM10 është shënuar në stacionet “ Rilindja - Prishtinë” me $33.4 \mu\text{g}/\text{m}^3$ dhe në Gjilan me $31.3 \mu\text{g}/\text{m}^3$.

Një rreshtim argjendi del kur shqyrtohet përqendrimi vjetor i parametrave të monitoruar nga 2013-2021. Ka një rënie të dukshme në përqendrimin e ndotësve. Ky trend sugjeron që masat e marra për të reduktuar ndotjen, ndoshta duke përfshirë rregullore më të rrepta, fushata ndërgjegjësimi publik dhe përparimet teknologjike në industri, kanë filluar të japin fryte.

Një zhytje më e thellë në të dhënat zbulon se faktorët kryesorë për emetimet e NO₂ dhe SO₂ janë gjenerimi i energjisë dhe ngrohjes. Këto gaze mund të çojnë në probleme të frymëmarrjes tek njerëzit dhe gjithashtu mund të kontribuojnë në formimin e shiut acid, i cili mund të dëmtojë jetën ujore dhe pyjet. Për ndotësit si PM_{2.5}, PM₁₀, pluhuri total dhe monoksidi i karbonit, burimi kryesor është djegia e vogël, e cila përfshin burimet rezidenciale, institucionale dhe komerciale.

Monoksidi i karbonit, në veçanti, është një ndotës i dëmshëm që mund të ndërhyjë në aftësinë e gjakut për të transportuar oksigjen. Sektori i transportit shfaqet gjithashtu si një kontribuues i rëndësishëm, veçanërisht për ndotjen me NO₂. Industria e prodhimit dhe e ndërtimit është një tjetër sektor i dukshëm që kontribuon në ndotjen e CO.

Emetimet e gazeve serrë

Sektori i energjisë shquhet si burimi mbizotërues i emetimeve të gazeve serrë, duke zënë 88% të emetimeve totale. Këto emetime, kryesisht dioksidi i karbonit, janë kontribues të rëndësishëm në ndryshimin global të klimës. Raporti tregon se emetimet vjetore të gazeve serrë në Kosovë për vitin 2020 janë vlerësuar në 10,266 Gg (Giga gram) CO₂ eq, ose rreth 10.2 milionë ton eku.

Cilësia e ujit:

Cilësia e ujit është një tregues themelor i shëndetit mjedisor dhe ndikon drejtpërdrejt në mirëqenien e njeriut, ekosistemet dhe ekonominë. Cilësia e ujit në Kosovë ka qenë nën kërcënim të vazhdueshëm nga aktivitetet e ndryshme antropogjene. Shkarkimet ujore urbane dhe industriale shquhen si kontribuues të rëndësishëm në ndotjen e ujit. Këto shkarkime shpesh përmbajnë një përzierje të ndotësve organikë dhe inorganikë, metale të rënda dhe ndonjëherë edhe kimikate të rrezikshme.

Hedhja e pakontrolluar e mbetjeve në lumenj e përkeqëson më tej problemin, duke futur një sërë ndotësish, nga mbetjet shtëpiake e deri te nënproduktet industriale. Bujqësia, një sektor vital në Kosovë, gjithashtu luan një rol në ndotjen e ujit.



Përdorimi i pesticideve dhe plehrave, nëse nuk menaxhohet siç duhet, mund të çojë në rrjedhjen e tyre në trupat ujorë. Këto kimikate mund të shkaktojnë ndotje me lëndë ushqyese, duke çuar në probleme si lulëzimi i algave, të cilat mund të dëmtojnë jetën ujore dhe ta bëjnë ujin të pasigurt për konsum.

Nxjerrja e agregateve dhe aktivitetet e ndërtimit të paligjshëm kanë çuar në dëmtime fizike të shtretërve të lumenjve . Kjo jo vetëm që ndikon në rrjedhën dhe cilësinë e ujit, por edhe prish habitatet ujore.

Në vitin 2021, monitorimi i cilësisë së ujërave sipërfaqësore është kryer në 54 pika të lumenjve në mbarë Kosovën. Treguesit sugjerojnë praninë e ndotësve organikë në ujërat e lumenjve, të cilët mund t'i atribuohen shkarkimeve të ujërave të zeza të patrajtuara dhe rrjedhjeve bujqësore. Ndotësit organikë mund të çojnë në uljen e niveleve të oksigjenit në ujë, duke dëmtuar jetën ujore.

Përderisa eutrofikimi, një proces ku trupat ujorë marrin lëndë ushqyese të tepërta që çojnë në rritje të tepruar të algave dhe bimëve të tjera ujore, është një shqetësim i zakonshëm në mbarë botën, aktualisht nuk duket të jetë një kërcënim domethënës për trupat ujorë të Kosovës. Kjo është një shenjë pozitive, por kërkon monitorim të vazhdueshëm për t'u siguruar që mbetet i kontrolluar.

Ujërat nëntokësore dhe liqenet

Infrastruktura monitoruese e Kosovës për cilësinë e liqeneve dhe ujërave nëntokësore është ende në zhvillim. Uji nëntokësor, shpesh një burim për ujin e pijshëm, është i ndjeshëm ndaj ndotjes nga aktivitetet sipërfaqësore, veçanërisht në zonat me formacione të depërtueshme të tokës ose shkëmbinjve. Mungesa e një sistemi të qëndrueshëm monitorimi për cilësinë e liqeneve dhe ujërave nëntokësore do të thotë që çështjet e mundshme mund të mbeten të pazbuluara, duke paraqitur rreziqe për shëndetin e njeriut dhe mjedisin.

Një nga sfidat e rëndësishme me të cilat përballet cilësia e ujit në Kosovë është infrastruktura e kufizuar e trajtimit të ujërave të zeza.

Vetëm 11% e totalit të ujërave të zeza të gjeneruara i nënshtrohen trajtimit, që do të thotë se një pjesë dërrmuese e tyre lëshohet në mjedis pa pastrim adekuat. Këto ujëra të zeza të patrajtuara mund të futin një sërë ndotësish në trupat ujorë, nga lënda organike deri te patogjenët e dëmshëm.

Toka dhe dheu:

Toka dhe toka janë burime themelore, duke luajtur një rol kyç në mbështetjen e jetës, nxitjen e biodiversitetit dhe nxitjen e aktiviteteve ekonomike. Modelet e shfrytëzimit të tokës në Kosovë kanë parë ndryshime të rëndësishme gjatë viteve. Zgjerimi i sipërfaqeve të ndërtimit artificial, të cilat aktualisht mbulojnë 4.7% të tokës së Kosovës, tregon urbanizim dhe zhvillim të infrastrukturës. Ndërsa zhvillime të tilla shpesh shihen si tregues të progresit ekonomik, ato mund të çojnë në fragmentimin e habitatit, humbjen e tokës së punueshme dhe rritjen e ndjeshmërisë ndaj përmbytjeve për shkak të sipërfaqeve të papërshkueshme.

Pyjet dhe zonat gjysmë-natyrore, që mbulojnë rreth 57% të tokës, luajnë një rol vendimtar në ruajtjen e ekuilibrit ekologjik, duke vepruar si zhytës karboni dhe duke mbështetur një gamë të larmishme të florës dhe faunës. Megjithatë, këto zona përballen me kërcënime nga prerjet e paligjshme, cenimet dhe ndryshimi i modeleve të përdorimit të tokës. Zonat bujqësore, që përbëjnë 38% të tokës, janë jetike për prodhimin e ushqimit dhe ekonominë rurale. Megjithatë, intensifikimi i bujqësisë, i nxitur nga nevoja për të plotësuar kërkesën në rritje për ushqim, mund të çojë në degradimin e tokës, humbjen e biodiversitetit dhe ndotjen e trupave ujorë për shkak të rrjedhjeve. Ligatinat dhe zonat ujore, të cilat përfaqësojnë më pak se 1% të tokës, kanë një rëndësi të veçantë ekologjike . Ata mbështesin ekosistemet unike, veprojnë si filtra natyralë të ujit dhe luajnë një rol në kontrollin e përmbytjeve. Shtrirja e tyre e kufizuar dhe presionet nga aktivitetet njerëzore e bëjnë ruajtjen e tyre edhe më kritike.

Kosovës aktualisht i mungon një sistem i rregullt monitorues për cilësinë e tokës, duke e bërë të vështirë vlerësimin e gjendjes së dherave të saj në mënyrë gjithëpërfshirëse. Megjithatë, disa tregues dhe vëzhgime ofrojnë njohuri për sfidat me të cilat përballen toka. Bujqësia, një aktivitet dominues i përdorimit të tokës, ka implikime për shëndetin e tokës.



Përdorimi i plehrave kimike, pesticideve dhe kimikateve të tjera për trajtimin e tokës, nëse nuk menaxhohet siç duhet, mund të degradojë cilësinë e tokës, duke ulur pjellorinë dhe aftësinë e saj për të mbështetur të korrat. Me kalimin e kohës, kjo mund të çojë në reduktimin e rendimenteve bujqësore dhe rritjen e ndjeshmërisë ndaj erozionit të tokës. Erozioni i tokës, i nxitur nga faktorë si shpyllëzimi, praktikat e papërshtatshme bujqësore dhe aktivitetet e ndërtimit, është një shqetësim. Toka e gërryer mund të përfundojë në trupat ujorë, duke çuar në sedimentim dhe duke ndikuar në cilësinë e ujit.

Degradimi i tokës, një proces ku kapaciteti prodhues i tokës zvogëlohet, është një kërcënim i mundshëm. Faktorë si shpyllëzimi, praktikat e papërshtatshme bujqësore dhe urbanizimi kontribuojnë në këtë. Në raste ekstreme, kjo mund të çojë në shkretëtim, ku toka bëhet e thatë dhe humb produktivitetin e saj.

Zonat e Mbrojtura:

Zonat e mbrojtura janë gurët e themelit të ruajtjes së biodiversitetit, duke luajtur një rol kryesor në ruajtjen e ekosistemeve unike, mbrojtjen e specieve të rrezikuara dhe ruajtjen e ekuilibrit ekologjik. Në Kosovë, rëndësia e zonave të mbrojtura është e evidente dhe raporti hedh dritë mbi statusin aktual, sfidat dhe potencialin e këtyre zonave vitale. Në vitin 2021 ka pasur një zgjerim të lavdërueshëm të numrit të zonave të mbrojtura në Kosovë. Me shtimin e 31 zonave të reja në regjistrin kombëtar, totali arriti në 248 zona. Këto zona të mbrojtura tani mbulojnë 11.55% të territorit të Kosovës, një dëshmi e përkushtimit të vendit për ruajtjen e mjedisit. Ky zgjerim jo vetëm që ofron një strehë për florën dhe faunën, por gjithashtu ofron mundësi për kërkime shkencore, eko-turizëm dhe edukim mjedisor.

Zonat e mbrojtura në Kosovë kategorizohen në bazë të rëndësisë ekologjike, cenueshmërisë dhe objektivave të krijimit të tyre. Këto kategori mund të variojnë nga rezervat e rrepta natyrore, ku aktivitetet njerëzore janë të kufizuara në kërkime shkencore, në zonat e përdorimit të qëndrueshëm, ku aktivitetet e kontrolluara njerëzore lejohen. Secila kategori i shërben një qëllimi unik, duke siguruar që ndërkohë që ruhet biodiversiteti, të merren parasysh edhe nevojat e komuniteteve lokale dhe palëve të tjera të interesuara.

Pavarësisht rritjes së numrit të zonave të mbrojtura, sfidat vazhdojnë në menaxhimin efektiv të tyre. Një nga shqetësimet kryesore është parandalimi i aktiviteteve të paligjshme brenda këtyre zonave. Aktivitete të tilla si prerjet e paligjshme, gjuetia pa leje dhe ndërtimet e paautorizuara mund të degradojnë integritetin ekologjik të këtyre zonave, duke mohuar vetë qëllimin e mbrojtjes së tyre. Sfidë tjetër është mungesa e burimeve adekuate, si në aspektin e financimit ashtu edhe në kapacitetin njerëzor. Menaxhimi efektiv i zonave të mbrojtura kërkon monitorim të rregullt, kërkim shkencor, zhvillim të infrastrukturës dhe angazhim të komunitetit. Pa burime adekuate, këto aktivitete bëhen sfiduese, duke çuar në boshllëqe në menaxhim.

Mjediset e rrezikuara:

Mjediset e rrezikuara janë ato ekosisteme që janë nën kërcënim të konsiderueshëm për shkak të faktorëve të ndryshëm antropogjenë dhe natyrorë. Këto mjedise shpesh karakterizohen nga biodiversiteti i tyre unik, rëndësia ekologjike dhe vlera kulturore. Në Kosovë, disa mjedise të tilla po përballen me sfida, dhe raporti ofron njohuri për statusin e tyre aktual dhe kërcënimet me të cilat përballen. Shumë nga pikat e nxehta mjedisore në Kosovë janë një trashëgimi i aktiviteteve të kaluara industriale dhe minerare. Minierat e braktisura, për shembull, mund të çojnë në kullimin e acidit të minierës, ku uji acidik i ngarkuar me metale të rënda rrjedh, duke ndotur trupat ujqorë dhe tokat përreth.

Në mënyrë të ngjashme, vendet ku dikur vepronin industritë mund të kenë mbetje kimikatesh të rrezikshme, duke paraqitur rreziqe për shëndetin e njeriut dhe mjedisin. Mjediset e rrezikuara shpesh përjetojnë një humbje të habitateve, duke çuar në reduktimin e biodiversitetit. Degradimi i këtyre habitateve mund të çojë në rënien e specieve që dikur lulëzonin atje. Kjo jo vetëm që zvogëlon pasurinë ekologjike të zonës, por gjithashtu mund të prishë ekuilibrat ekologjikë, duke çuar në probleme si rritja e dëmtuesve ose reduktimi i pllenimit.

• Dekarbonizimi: Klima, energjia dhe mobiliteti

Energjia:

Shtytja globale drejt një të ardhmeje më të qëndrueshme dhe të dekarbonizuar i ka parë qytetet dhe Komunitat në ballë të strategjive dhe nismave inovative. Ndërsa Kosova kërkon të përafrohet me këto trende globale, komunitat mund të luajnë një rol kyç në drejtimin e tranzicionit drejt një të ardhmeje me karbon të ulët. Duke nxjerrë njohuri nga "Udhëzimet për politikëbërësit lokalë dhe rajonale" nga Qytetet e Energjisë, ky artikull përshkruan shtigjet e mundshme që komunitat e Kosovës të lëvizin drejt dekarbonizimit.

Projektet e energjisë në komunitet, ku qytetarët ose anëtarët e një komuniteti të caktuar marrin pjesë në aspektet ekonomike dhe operacionale të energjisë së rinovueshme, ofrojnë një rrugë premtuese për komunitat. Projekte të tilla jo vetëm që kontribuojnë në gjenerimin e energjisë së rinovueshme, por gjithashtu sjellin përfitime mjedisore, sociale dhe ekonomike për zonat lokale. Për shembull, projektet e energjisë së erës të bazuara në komunitet janë gjetur se kontribuojnë rreth tetë herë më shumë në zhvillimin lokal sesa kompanitë tradicionale në pronësi të investitorëve. Për më tepër, projektet energjetike të komunitetit shpesh përfshijnë imperativa të forta sociale të lidhura me trajtimin e varfërisë energjetike, me të ardhurat që riinvestohen në infrastrukturën dhe shërbimet lokale, duke kontribuar në kohezionin social dhe pranimin e tranzicionit energjetik. Duke nxitur iniciativat e komunitetit për energjinë, komunitat mund të sigurojnë që përfitimet e tranzicionit të energjisë të shpërndahen në mënyrë të barabartë midis banorëve të tyre.

Komunitat mund të bashkëpunojnë me qytetarët përmes proceseve të ndryshme inovative në të gjithë zinxhirin e vlerës së energjisë. Disa nga modelet më të njohura përfshijnë:

Kooperativa e Përbashkët e Investimeve: Qytetet mund të zotërojnë kooperativa investimi që mbështesin vendosjen e projekteve të energjisë së rinovueshme. Për shembull, qyteti i Mouscron në Belgjikë nisi një kooperativë ku qyteti zotëron një aksion prej 15%, me shumicën e aksioneve që u përkasin qytetarëve. Modele të tilla mund të ndihmojnë familjet dhe bizneset të kenë akses më të lehtë financiar dhe teknik në investimet e energjisë së rinovueshme.



Partneriteti i zhvillimit të rrjetit inteligjent: Komunat mund të iniciojnë partneritete për të maksimizuar potencialin për energjinë e prodhuar në vend. Qyteti i Gentit, për shembull, nisi një skemë pilot që synon instalimin e paneleve diellore, duke synuar një grup të ndryshëm banorësh dhe duke siguruar që përfitimet e diellit të ndahen në mënyrë të barabartë. Kjo nismë synon të maksimizojë potencialin për energjinë e prodhuar në vend në lagje, "duke ndarë në mënyrë të barabartë kostot dhe përfitimet pa pasur nevojë të zgjerojë rrjetin aktual të energjisë elektrike".

Komunat mund të krijojnë kushtet e duhura që energjia e komunitetit të lulëzojë. Kjo përfshinë:

- Përfshirja e objektivave të pronësisë së komunitetit në strategjitë afatgjata të klimës dhe energjisë.
- Kërkesa nga zhvilluesit që të hapin projekte për pjesëmarrjen e qytetarëve.
- Sigurimi i partneriteteve urban-rurale për të siguruar që zonat urbane dhe rurale të përfitojnë nga projektet e energjisë së rinovueshme.
- Drejtimi i zhvillimeve të reja në lagje drejt energjisë së komunitetit.
- Mbështetja në planifikimin dhe angazhimin e komunitetit për të siguruar që projektet energjetike të përputhen me nevojat dhe aspiratat e komunitetit.

Duke u bërë prodhues të energjisë përmes investimeve të rinovueshme Komunat në mbarë botën po i njohin gjithnjë e më shumë përfitimet e shumëanshme të investimit në projektet e energjisë së rinovueshme. Duke u bërë prodhues të energjisë, ata jo vetëm që kontribuojnë në qëndrueshmërinë mjedisore, por gjithashtu nxisin rritjen ekonomike, krijojnë vende pune dhe rrisin sigurinë e energjisë brenda juridiksioneve të tyre.

Modeli gjerman "Stadtwerke" ilustron se si autoritetet lokale mund të marrin drejtimin në sektorin e energjisë. Në këtë model, komunat themelojnë dhe operojnë kompanitë e tyre të shërbimeve, shpesh përmes filialeve. Këto kompani të shërbimeve më pas investojnë, zhvillojnë dhe menaxhojnë projekte të energjisë së rinovueshme, duke filluar nga feramat me erë deri te parqet diellore.

Përfitimet e kësaj qasjeje janë të shumëfishta. Së pari, u mundëson bashkive të kenë kontroll të drejtpërdrejtë mbi burimet e tyre të energjisë, duke siguruar një furnizim të qëndrueshëm dhe të qëndrueshëm. Së dyti, ai ruan përfitimet ekonomike brenda komunitetit, pasi fitimet nga këto shërbime mund të riinvestohen në infrastrukturën lokale, arsimin dhe shërbime të tjera publike.

Danimarka ofron një shembull tjetër bindës. Qyteti i Kopenhagës, nëpërmjet ndërmarrjes së tij lokale në pronësi komunale, ka investuar në "Middelgrundens Vindmøllelaug" fermë ere në det të hapur. Duke zotëruar një pjesë të konsiderueshme prej 50% në këtë projekt, qyteti jo vetëm që siguron një furnizim me energji të pastër, por gjithashtu korr përfitimet ekonomike të projektit, të cilat më pas mund të përdoren për të financuar nisma të tjera të qëndrueshme.

Rrethi i Steinfurt në Gjermani ofron një vizion se çfarë është e mundur kur Komunitat bashkëpunojnë. I përbërë nga 24 bashki, Steinfurt ka vendosur një objektiv ambicioz për t'u bërë 100% i vetë-mjaftueshëm në energjinë e rinovueshme deri në vitin 2050. Kjo nismë nuk ka të bëjë vetëm me prodhimin e energjisë; ka të bëjë me ndërtimin e komunitetit. Duke përfshirë banorët vendas në planifikimin, financimin dhe funksionimin e projekteve të rinovueshme, Steinfurt po nxit një ndjenjë pronësie dhe krenarie midis qytetarëve të saj.

• **Ekonomia Qarkore**

Zingjiri i vlerave:

Në ndjekje të rritjes së qëndrueshme, zbatimi i një ekonomie rrethore në nivel komunal ose lokal është parësor. Komunitat e Kosovës mund të shfrytëzojnë urtësinë e qasjeve të zinxhirit të vlerës për të parë këtë transformim, duke siguruar që burimet të përdoren në mënyrë më efikase dhe që humbjet të minimizohen.

Një qasje e zinxhirit të vlerës në thelb i referohet të kuptuarit të tërësisë së ciklit jetësor të një produkti, nga dizajni dhe prodhimi i tij deri në asgjësimin e tij përfundimtar. Duke u thelluar në këtë qasje, Komunitat mund të identifikojnë pikat e nxehta ose zonat që kanë nevojë për vëmendje të menjëhershme, duke formuar kështu veprime të synuara të bazuara në njohuritë ekzistuese dhe të dhënat e disponueshme. Kjo qasje nuk vlen vetëm për produktet; është një kornizë që mund të përdoret në sektorë të ndryshëm dhe në shkallë të shumta gjeografike, duke e bërë atë veçanërisht të rëndësishme për rajone të ndryshme si Kosova.

Një nga avantazhet kryesore të një qasjeje të zinxhirit të vlerës është natyra e tij holistike. Ai ofron një pamje të plotë të të gjithë aktorëve të përfshirë, proceseve në të cilat ata përfshihen dhe shtytësve që i japin formë këtyre proceseve. Kjo është veçanërisht kritike kur merret parasysh rrjeta komplekse e operacioneve në çdo komunë.

Çdo aktor, nga furnizuesit e lëndëve të para deri tek konsumatorët fundorë, luan një rol në ekonominë rrethore. Njohja dhe kuptimi i ndërveprimit midis këtyre roleve është hapi i parë drejt krijimit të një komuniteti më të qëndrueshëm. Qasja e zinxhirit të vlerës nuk ndalet vetëm në të kuptuarit; ai gjithashtu identifikon barrierat dhe shtytësit që ndikojnë në funksionimin e sektorëve të ndryshëm. Duke angazhuar të gjithë aktorët përgjatë zinxhirit të vlerës, kjo qasje nxjerr në pah zgjidhjet më premtuese dhe krijon një axhendë të përbashkët për veprimet që mund të çojnë në ndryshime transformuese të sistemit. Një qasje e tillë e bashkërenduar siguron që veprimet të ndërtohen mbi njohuritë ekzistuese, duke shfrytëzuar mençurinë kolektive të komunitetit.

Megjithatë, nuk mjafton vetëm të kuptojmë zinxhirin e vlerës; zbatimi kërkon veprim. Për këtë qëllim, komunitat e Kosovës duhet të fillojnë me identifikimin dhe përzgjedhjen e zinxhirëve kryesorë të vlerës së produkteve brenda territoreve të tyre. Kjo mund të bazohet në disa kritere, të tilla si mundësitë e mundshme të paraqitura nga këto zinxhirë vlerash ose sfidat që ato paraqesin. Pasi të identifikohen këto zinxhirë vlerash, hapi tjetër është përcaktimi i prioriteteve të sektorëve dhe zonave të ndërhyrjes. Ky prioritet është vendimtar pasi përcakton se ku do të kanalizohen burimet, si në aspektin e fuqisë punëtore ashtu edhe në atë të financave. Këtu hyjnë në lojë disa konsiderata.

Roli i sektorit të përzgjedhur në ekonominë lokale është një faktor i rëndësishëm. Komunitat duhet të vlerësojnë kontributin e këtyre sektorëve në PBB-në vendore, shifrat e punësimit të tyre dhe nivelin e përgjithshëm të konkurrueshmërisë së tyre. Një aspekt tjetër kritik për t'u marrë parasysh është hendeku i qarkullimit ose potenciali i sektorëve të përzgjedhur. Kjo përfshin të kuptuarit se sa mbetje krijohen, intensiteti i përdorimit të materialit, ndikimi mjedisor i nxjerrjes së burimeve dhe pamjaftueshmëria e përgjithshme e burimeve të kërkuara. Kriteret cilësore, si motivimi dhe përvoja e sektorit me iniciativat e ekonomisë rrethore, ekzistenca e tij brenda rrjeteve organizative dhe ndjeshmëria e tij ndaj praktikave të ekonomisë rrethore, luajnë gjithashtu një rol në këtë prioritet.

Angazhimi i palëve të interesuara është një komponent thelbësor i këtij procesi. Zgjidhjet sistematike rrethore (CSS) mund të zbatohen me sukses vetëm nëse mbështeten nga palët e interesuara lokale. Këta palë të interesuara duhet të jenë të gatshëm të kalojnë drejt një modeli rrethor, të bashkëpunojnë brenda kornizave të reja të qeverisjes dhe të investojnë burime për një afat të gjatë. Pas prioritizimit të sektorëve,

Komunitat duhet të fokusohen në identifikimin e veprimeve të ekonomisë rrethore që do të formojnë themelin e CSS-së së tyre. Kjo përfshin sesione të stuhisë së ideve, ku inkurajohet kreativiteti, për të gjeneruar një bollëk idesh të zbatueshme. Angazhimi i palëve të interesuara të njohur për motivimin e tyre të brendshëm drejt qëndrueshmërisë mund ta pasurojë këtë proces. Disa korniza mund ta udhëheqin këtë proces të stuhisë së ideve. Korniza ReSOLVE nga McKinsey dhe MacArthur, për shembull, ofron veprime strategjike të bazuara në parimet thelbësore të qarkullimit . Nga ana tjetër, Korniza e Mundësive Urbane sipas Ekonomisë Rrethore ofron ndërhyrje në nivel qyteti të rrënjësura në parimet e ekonomisë rrethore.

Menaxhimi i mbeturinave:

Transformimi i menaxhimit të mbetjeve nga një paradigmë lineare në një paradigmë rrethore është një dëshmi e perspektivave globale në zhvillim mbi qëndrueshmërinë. Historikisht e karakterizuar nga një proces grumbullimi, transporti dhe asgjësimi, menaxhimi i mbetjeve tani shihet përmes lenteve të ekonomisë rrethore. Kjo qasje promovon përdorimin e zgjeruar të burimeve, duke theksuar rikuperimin dhe rigjenerimin e tyre në fund të ciklit të tyre jetësor, duke sfiduar modelin tradicional "merr-bëj-dispon".

Në vend të kësaj, shoqërive u kërkohet të përqafojnë parimet e reduktimit, ripërdorimit, riciklimit dhe rikuperimit. Në qendër të këtij ndryshimi është njohja e mbetjeve si më shumë sesa thjesht mbeturina. Është një burim i vlefshëm. Duke i parë mbetjet si pikënisje dhe jo si pikë përfundimtare, ato mund të riintegrohen në proceset e prodhimit, duke pakësuar varësinë nga lëndët e para të reja dhe duke zbutur pasojat mjedisore që lidhen me nxjerrjen dhe përpunimin e tyre.

Për komunat, sfida qëndron në funksionalizimin e kësaj perspektive. Minimizimi i mbetjeve qëndron si strategji parësore. Duke nxitur ridizajnimin e produktit, nismat e paketimit të qëndrueshëm dhe promovimin e ndërgjegjësimit të konsumatorëve për konsumin miqësor ndaj mjedisit, gjenerimi i mbetjeve mund të kufizohet ndjeshëm. Mekanizmat rregullator dhe stimujt luajnë një rol të rëndësishëm, duke i shtyrë industrinë të adoptojnë praktika që jo vetëm reduktojnë mbetjet, por edhe rrisin jetëgjatësinë e produkteve. Përtej riciklimit, ka një theks të veçantë në zgjatjen e jetëgjatësisë së materialeve. Komunat mund të mbrojnë kulturën e ripërdorimit përmes mbështetjes së iniciativave si kafenetë e riparimit, punëtoritë e riciklimit dhe tregjet e përdorura. Inkurajimi i prodhuesve për të dizajnuar produkte që janë të qëndrueshme dhe lehtësisht të riparueshme mund ta çojë më tej këtë shkak. Riciklimi mbetet qendror për ekonominë rrethore. Çelësi i riciklimit efektiv qëndron në ndarjen e mbetjeve në burim. Komunat duhet të edukojnë familjet dhe bizneset, duke u ofruar atyre infrastrukturën e nevojshme për kategorizimin e duhur të mbetjeve.

Mbetjet organike, një komponent i rëndësishëm i mbetjeve komunale, ofron mundësi për zgjidhje rrethore. Komunat mund të investojnë në sistemet e kompostimit, të cilat jo vetëm devijojnë mbetjet nga landfillet, por prodhojnë kompost të pasur me lëndë ushqyese. Impiantet e biogazit ofrojnë një rrugë tjetër, konvertimin e mbetjeve organike në energji të rinovueshme. Instrumentet e politikave, si Përgjegjësia e Zgjeruar e Prodhuesit, mund të jenë transformuese. Kjo politikë i detyron prodhuesit të jenë përgjegjës për produktet e tyre në fazën pas konsumit, duke i inkurajuar bizneset të mendojnë në mënyrë rrethore që nga faza e projektimit e tutje.

Qeveritë, veçanërisht në nivel komunal, janë thelbësore në këtë transformim. Politikat, stimujt dhe pengesat e qarta mund të formësojnë sjelljen e industrisë, duke siguruar përafrimin me parimet rrethore. Mekanizmat monitorues sigurojnë që këto strategji të mbeten efektive dhe të përgjegjshme. Menaxhimi i Integruar i Mbetjeve (IËM) e përpunon më tej këtë vizion, duke paraqitur një strategji gjithëpërfshirëse që përfshin parandalimin, riciklimin, kompostimin dhe asgjësimin e mbetjeve. Për komunat, integrimi i IËM brenda kornizës së ekonomisë rrethore është thelbësor.

Zhvillimi i një plani të integruar të menaxhimit të mbetjeve fillon me një vlerësim të plotë të skenarit aktual të mbetjeve. Komunat duhet të kuptojnë llojet, sasitë dhe burimet e mbetjeve që gjenerojnë. Kjo njohuri themelore lejon vendosjen e objektivave të qarta dhe të matshme, të lidhura me qëllimet më të gjera të qëndrueshmërisë dhe ekonomisë rrethore. Parandalimi i mbetjeve ka përparësi në planifikim. Duke promovuar dizajnin e qëndrueshëm të produktit dhe duke edukuar konsumatorët për reduktimin e mbetjeve, barra në proceset e mëvonshme të menaxhimit të mbetjeve mund të reduktohet. Më pas duhet të krijohen programe riciklimi dhe kompostimi, të përshtatura për rrjedhat specifike të mbetjeve të bashkisë.

• Biodiversiteti

Biodiversiteti qëndron si një gur themeli i Axhendës së Gjelbër, duke u njohur për kontributin e tij të rëndësishëm drejt arritjes së neutralitetit klimatik. Rëndësia e biodiversitetit është jehonë në ambicien e politikave të BE-së për të mbrojtur dhe rinovuar burimet natyrore të çmuara të Evropës. Strategjia e Evropës për biodiversitetin deri në vitin 2030 thekson se ekosistemet elastike luajnë një rol kryesor në zbutjen e kërcënimeve aktuale dhe atyre në zhvillim. Këto përfshijnë pasojat e ndryshimeve klimatike, zjarret në pyje, mungesën e ushqimit, shpërthimet e sëmundjeve dhe mbrojtjen e kafshëve të egra.

Kjo strategji miraton një ringjallje të gjelbër si pasojë e krizës Covid-19, duke promovuar nocionin e një procesi rikuperimi superior. Veçanërisht, Evropa ka një mori rregullash të tilla si Direktiva e Zogjve, Direktiva e Habitave dhe Rregullorja e Specieve të huaja pushtuese që mbrojnë kauzën e natyrës dhe biodiversitetit. Natura 2000 është një nismë tjetër e jashtëzakonshme, që përfaqëson rrjetin më të gjerë të sinkronizuar të rajoneve të mbrojtura në nivel global.

Pasojat e varfërimit të biodiversitetit janë të mëdha, duke ndikuar në cilësinë e jetës për shumë njerëz. Administratat lokale mund të ndikojnë ndjeshëm në ruajtjen e biodiversitetit, falë sistemeve të tyre të brendshme të planifikimit dhe ofrimit të shërbimeve gjithëpërfshirëse. Në shtresat rajonale dhe lokale, hartohen strategji të ndryshme për të forcuar biodiversitetin, qoftë në qendrat urbane apo në fshat. Peizazhet urbane kanë prioritet zhvillimin e infrastrukturës së gjelbër, ruajtjen e habitatit dhe frenimin e shtrirjes urbane. Anasjelltas, në mjediset rurale, theksi vihet në ruajtjen e kullotave, përshtatjen e metodologjive bujqësore, restaurimin e ligatinave dhe sigurimin e menaxhimit të qëndrueshëm të rajoneve detare, pyjeve dhe tokës bujqësore. Qëllimi kryesor është integrimi i konsideratave të biodiversitetit në çdo segment të politikave, nga turizmi tek menaxhimi i mbetjeve. Parimi i zgjidhjeve të bazuara në natyrë (NBS) ofron një plan të fortë për këto përpjekje. NBS janë iniciativa që marrin frymëzim nga natyra, duke ofruar një avantazh të trefishtë - mjedisor, social dhe ekonomik. Duke përfshirë procese dhe veçori natyrore më të ndryshme në zonat urbane dhe rurale, këto zgjidhje ofrojnë një udhërrëfyes për ndërhyrje ekologjike, efikase dhe të lokalizuara. Qëllimi përfundimtar këtu është riformësimi i kornizave ekonomike dhe shoqërore, duke i bërë ato më të përshtatura me potencialet dhe kufizimet ekologjike.

Afrimi i këtyre transformimeve me një mentalitet të drejtuar nga zgjidhjet i rrit avantazhet. Disa përfitime, si përmirësimi i kushteve të jetesës dhe aksesit në ajër dhe ujë të pastër, janë të prekshme dhe të menjëhershme. Ndërkohë, të tjera si diversiteti gjenetik i zgjeruar dhe elasticiteti mund të kërkojnë një kohë më të gjatë për t'u shfaqur. Megjithatë, fillimi i ndryshimeve të tilla gjithëpërfshirëse në sferat teknologjike, ekonomike dhe sociale kërkon largpamësi politike, njohje shoqërore dhe udhëheqje.

Administratat vendore mund të përdorin një mori mjetesh planifikuese, financiare dhe legjislative. Këto përfshijnë projekte lokale të biodiversitetit, planet e përdorimit të tokës, rregulloret e zonimit dhe konsultimet publike. Stimujt financiarë mund të variojnë nga lehtësirat e taksave dhe grantet deri te stimujt inovativë të bazuar në treg, siç është eko-turizmi. Masat e tjera përfshijnë gjopa për aktivitetet e dëmshme, taksat mjedisore, blerjet e tokës për ruajtjen dhe marrëveshjet ligjërish të detyrueshme për mbrojtjen e biodiversitetit në tokat private.

Përfshirja efektive e biodiversitetit në vendimmarrje kërkon një bazë të qëndrueshme të provave. Kjo përfshin të kuptuarit e ndikimit të aktorëve të ndryshëm në biodiversitet, pozitiv dhe negativ. Vështirime të tilla mund të çojnë në një strukturë të dedikuar qeverisjeje, duke vendosur terrenin për një strategji transformuese për ruajtjen e biodiversitetit.

Është parësore që qeveritë vendore të kenë një diagnozë të qartë të peizazhit të biodiversitetit. Kjo përfshin identifikimin e zonave të pasura me biodiversitet, monitorimin e gjendjes së biodiversitetit dhe sigurimin që të dhëna të tilla ndikojnë në politika. Po aq jetike është mbajtja përgjegjëse e subjekteve publike dhe private për ndikimin e tyre në biodiversitet dhe inkurajimi i kornizave bashkëpunuese që i drejtojnë ato drejt praktikave të qëndrueshme. Për sa i përket planifikimit dhe financimit, qasjet inovative për ruajtjen e biodiversitetit, të frymëzuara nga kuadri i zgjidhjeve të bazuara në natyrë, mund të integrohen brenda strukturave ekzistuese të planifikimit. Kjo nuk kërkon krijimin e sistemeve të reja, por futjen e shqetësimeve të biodiversitetit në çdo aspekt të aktiviteteve lokale dhe rajonale.

6. Për EC

EC angazhohet për qëndrueshmëri ekonomike dhe qeverisje demokratike në nivel lokal (dhe rajonal) përmes mobilizimit të komunitetit, mbikëqyrjes së vendimmarrjes publike dhe partneritetit në zbatim të programeve dhe politikave zhvillimore.

Për përmbushjen e këtij misioni organizata zbaton projekte dhe nisma në kuadër të dy programeve kryesore: Qytete/Komuna Gjithëpërfshirëse dhe Zhvillim i Qëndrueshëm. Ndërsa programi i tretë është ideuar si njësi mbështetëse për veprimin e organizatës dhe synon adresimin e tri sfidave të jashtme dhe të brendshme:

Vëllimin e pamjaftueshëm të dijes empirike në vend, përfshi të dhënat e besueshme statistikore, analizat e specializuara dhe mendimet profesionale,

Nevojën për konsolidimin e kapaciteteve të brendshme, veçanërisht në hulumtime, baza të të dhënave, analizë, menaxhim, zhvillim komunitar dhe ekspertizë sektoriale, dhe

Mungesën e qëndrueshmërisë financiare afatgjatë duke i diversifikuar burimet e të hyrave, me theks në ofrimin e shërbimeve për palët e treta.

Trekëndëshi konceptual që do të orientojë punën e organizatës në pesë vitet e ardhshme (2020 - 2024) ka këto elemente: 1. Gjithëpërfshirjen, 2. Qëndrueshmërinë, dhe 3. Dijen. EC beson se demokratizimi dhe zhvillimi i gjithëmbarshtëm shtetëror është proces që duhet planifikuar dhe ndërtuar nga posht lart. Në thelb të qeverisjes demokratike qëndron hapja dhe përfshirja e të gjithëve në marrjen e vendimeve që kanë për synim të mirën e përbashkët, ndërsa planifikimi zhvillimor kërkon shfrytëzim racional të burimeve territoriale, pa e kompromituar përdorshmërinë e tyre nga gjeneratat e ardhshme. Si demokracia ashtu edhe zhvillimi duhen ndërtuar mbi bazën e dijes së shëndoshë që garanton vendime dhe veprime të mençura dhe vizionare.

Vlerat kryesore të organizatës janë:

Paanshmëria - EC vepron në bazë të analizave të thukta dhe gjithëpërfshirëse dhe mënjanon veprimet e ngutshme dhe impulsive. EC synon të përkrahë dhe të shtyjë përpara alternativat të cilat në bazë të hulumtimit dalin të jenë më të përshtatshmet, pavarësisht nëse masa e shoqërisë nuk e përkrahin këtë opsion;

Aktivizmi - Anëtarët e EC do të jenë aktivistë të cilët angazhohen në baza të rregullta për të shtyrë përpara bashkëveprimin qytetar për të përmbushur misionin e organizatës;

Orientimi drejt rezultateve - Anëtarët e EC janë të orientuar për të arritur rezultate, ku përpjekja nuk i kënaq pritjet e organizatës në qoftë se nuk përfundon me rezultatet e pritura;

Komuniteti bazë e veprimit - EC do të jetë gjithnjë pranë komunitetit, duke mësuar nga qytetarët dhe duke ndërtuar konsensus për bashkëveprimin dhe formësimin e shoqërisë.



www.ecmandryshe.org